

Старчук О. В.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри трудового, господарського та екологічного права

**ДИАЛЕКТИКА РОЗМЕЖУВАННЯ КАТЕГОРІЙ
“ПРИНЦИПИ ТРУДОВОГО ПРАВА” ТА
“ПРАВОВІ ПРИНЦИПИ ТРУДОВОГО ПРАВА”**

У юридичній літературі дуже часто зустрічаються поняття “принципи трудового права”, “правові принципи трудового права”, які тлумачаться науковцями по-різному: як синонімічні поняття, як самостійні категорії тощо. Відсутність єдності щодо визначення цих понять дає можливість стверджувати про неординарність цієї проблеми.

Звідси, актуальним і необхідним є проведення наукового пошуку й розробка концептуальних підходів до визначення співвідношення цих понять та з'ясування їхньої сутності, спираючись на ті напрацювання, які були зроблені науковцями як в теорії права, так і теорії трудового права.

Термін “принципи” – походить від латинського слова “principium”, яке означає начала, основа. Науковці при визначенні поняття принципів трудового права апелюють до таких категорій як, вихідне положення, основні, керівні ідеї, засади, закономірність, сутність, система координат і ін. Серед наведених термінів багато однорідних. У зв'язку з тим, можна сказати, що принципи – це загальні, керівні (основні, головні, відправні, вихідні, спрямовуючі) положення.

Загальнотеоретичні аспекти визначення поняття принципів права та правових принципів були предметом дослідження у працях С. С. Алексєєва, А. М. Єгорова, А. М. Колодія, В. О. Котюка, Є А. Лукашової, П. М. Рабіновича, К. П. Уржинського, у тому числі відомих українських та російських науковців трудового права, таких як В. І. Прокопенко, П. Д. Пилипенко, Т. І. Штриньова та ін.

Але, незважаючи на велику кількість наукових публікацій, проблему співвідношення цих понять вирішено не до кінця, спірним і зараз залишаються питання їхнього розмежування.

Метою цієї статті є науково-обґрунтований аналіз різних підходів науковців щодо визначення категорій “принципи трудового права” та “правові принципи трудового права”.

З цього приводу думки вчених розділилися на три групи. Так, одні учені, Є. А. Лукашова, В. І. Прокопенко, ототожнюють за змістом поняття принципи права та правові принципи, а тому, на їхню думку, не існує суттєвої різниці їх вживання в правовій літературі [8, 35-36; 10, 107-108].

На думку Є. А. Лукашової правові принципи тотожні принципам права, а відмінність між ними можна провести лише умовно, оскільки будучи втіленими у системі права, правові принципи залишаються принципами правової свідомості і здійснюють вплив на функціонування усієї системи правового

регулювання.

Інша частина науковців, зокрема, А. М. Колодій, А. М. Єгоров, Т. І. Штриньова вживають ці категорії як синоніми.

Т. І. Штриньова акцентує увагу на тому, що протиставлення правових принципів і принципів права є доволі надуманим, оскільки ці поняття є синонімічними. До того ж, заміна традиційного терміну “ідеї правосвідомості” категорією “правові принципи” мало що дає для розкриття необхідного співвідношення правосвідомості і позитивного права [14, 32].

Питаннями правосвідомості займалися С. С. Алексєєв, У. Кудайбергенов, О. А. Лукашова, П. М. Рабінович, К. П. Уржинський [1, с. 201; 6, с. 26-38; 8; 11, с. 84; 13, с. 124]. Правосвідомість визначається науковцями як система понять, поглядів, уявлень і почуттів із приводу чинного або бажаного юридичного права та явище, яке належить до суб’єктивної сфери життя суспільства.

У радянській правовій доктрині до правосвідомості відносили ідеї про те, яким має бути право. Ці ідеї-принципи передували виникненню права чи окремих його елементів. Водночас вони не втрачали свого ідеологічного характеру, зберігали й самостійно регулювали вплив на поведінку людей.

А. М. Васильєв, А. М. Єгоров називають їх правовими ідеями-принципами [3, с. 12; 4, с. 26]; Р. З. Лівшиць, В. І. Нікітінський – принципами правосвідомості [7, с. 31], С. С. Алексєєв – ідеями, початками правосвідомості [2, с. 103].

І це не дивно, тому що визначальною ознакою принципів права в правовій доктрині радянського періоду був їхній ідеологічний характер. І саме, існуюча ідеологія відображала властивості певної системи юридичних норм.

Стає очевидним той факт, що в радянській правовій доктрині усталеною була думка про те, що принципи права, у тому числі і їхній галузевий різновид – принципи трудового права, не можуть існувати без права юридичного й обов’язково мають бути закріплені в його нормах (нормі). Тому правові принципи розглядалися (деякий відбиток цієї теорії трапляється й сьогодні в працях вітчизняних науковців) як ідеї правосвідомості, втілення яких у життя було об’єктивною необхідністю, оскільки вони відображали інтереси населення та визначали сутність права.

Проблема непостійності правових принципів була підставою для суперечок і раніше авторами курсу “Марксистско-ленинская общая теория государства и права. Социалистическое право”, яка була піддана критиці П. Д. Пилипенком. Проблема в наведеному авторами курсу марксистсько-ленінської теорії держави і права вигляді, на думку автора, є надуманою, хоча сама ідея не позбавлена інтересу. За цією концепцією, правові принципи – це якесь непостійне явище, придатне тільки для формування права, після чого припиняє своє існування, перетворившись у “принципи права”. Проте, такі підходи не прояснюють, наскільки кардинально змінюються внутрішній зміст і значення обох видів принципів [9, 54-55].

Нами підлягає критиці перетворення правових принципів у принципи права через їхнє закріплення у нормах позитивного права, оскільки незрозумілим залишається сам механізм цього перетворення та його сутність.

Третя група науковців, а саме, Є. В. Котюк, П. Д. Пилипенко, В. М. Ронжин, К. П. Уржинський, – акцентують увагу на тому, що категорії принципи права та правові принципи мають право на існування в одній правовій системі, але як різні

поняття [5, с. 98; 9, с. 56; 12, с. 33; 13, с. 125].

У радянський період нетотожність принципів права та правових принципів пояснювали тим, що принципи права виражаються в самій правовій матерії, оскільки закріплені в правовій формі, а під правовими принципами розуміли принципи правосвідомості. Однак для запобігання термінологічній плутанині (“принципи права” й “правові принципи”) В. М. Ронжин запропонував називати правові принципи ідеями-принципами, реалізація яких мала б здійснюватися через закріплення їх у нормах права.

К. П. Уржинський, навпаки, виводить поняття правових принципів через принципи права. Пояснює він це тим, що принципи стають правовими, набувають характеру загальнообов’язковості в випадку вираження їх у законодавстві. Принципи, що не зафіксовані у юридичних нормах, не є правовими принципами [13, с. 125].

П. Д. Пилипенком у монографії “Проблеми теорії трудового права” зазначає, що принципи права як надбання всього історичного процесу розвитку людської цивілізації не можна змінювати, скасовувати чи, навпаки, створювати певним політичним силам чи групам, які визначають політику держави, зокрема і в сфері правотворення. Автор вказує, що на відміну від принципів права правові принципи відображені в нормативних актах у вигляді окремих загальних положень. Тому, принципи права є первинні відносно права юридичного і становлять його сутність, а правові принципи визначаються у самому юридичному праві, а тому є вторинними [9, 56].

Ми поділяємо позицію К. П. Уржинського, П. Д. Пилипенка, відповідно до якої принципи стають правовими, набувають характер загальнообов’язковості у випадку вираження їх у законодавстві. Принципи, що не зафіксовані у юридичних нормах, не є правовими принципами.

Отже, принципи трудового права та правові принципи трудового права можуть існувати у одній правовій системі, але як різні правові явища. Адже, принципи трудового права існують задовго до виникнення трудового права і є основою для його формування та становлять його зміст, а правові принципи трудового права закріплені у нормі (нормах) цієї галузі права, набуваючи ознак загальнообов’язковості, формальної визначеності та санкціонуються державою.

Але, спільною ознакою принципів трудового права й правових принципів трудового права є їх загальнообов’язковість, адже суб’єкти правотворчості під час здійснення правового регулювання трудових та тісно пов’язаних із трудовими відносин повинні дотримуватись як принципів, які лежать в основі норм цієї галузі права так і правових принципів, які закріплені у цих нормах. Водночас, необхідно пам’ятати, що матеріалізація принципів трудового права не означає, що засадничі ідеї набувають усіх ознак норм права, адже вони збігаються лише за змістом.

Література:

1. Алексеев С. С. Теория права [Текст] / Алексеев С. С. – М. : Из-во “БЕК”, 1995. – 311 с.
2. Алексеев С. С. Проблемы теории права [Текст] : Курс лекций в 2-х т. /

- Алексеев С. С. – Свердловск: Свердловский юрид. ин-т, 1972. – Т. 1. – 396 с.
3. Васильев А. М. О правовых идеях-принципах / А. М. Васильев // Советское государство и право. – 1975. – № 3. – С. 11-18.
  4. Егоров А. Н. Основные принципы советского права социального обеспечения [Текст] / А. Н. Егоров. – М.: Из-во МГУ, 1984. – 80 с.
  5. Котюк В. О. Теория права: курс лекций / В. О. Котюк. – К.: Вентури, 1996. – 208 с.
  6. Кудайбергенов У. О социалистическом правосознании / У. Кудайбергенов // Советское государство и право.– 1952. – № 5. – С. 26-38.
  7. Лившиц Р. З. Принципы советского трудового права / Р. З. Лившиц, В. И. Никитинский // Советское государство и право. – 1974. – № 8. – С. 31-39.
  8. Лукашева Е. А. Социалистическое правосознание и законность / Е. А. Лукашева. – М. : Юрид. лит., 1973. – 344 с.
  9. Пилипенко П. Д. Проблеми теорії трудового права [Текст] : монографія / П. Д. Пилипенко. – Львів : Видавничий центр Львів. нац. у-ту ім. І. Франка, 1999. – 214 с.
  10. Прокопенко В. І. Трудове право [Текст] : курс лекцій [для студ. юрид. вузів та ф-тів] / Прокопенко В. І. – М. : Вентури, 1996. – 224 с.
  11. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права і держави [Текст] : навчальний посібник / П. М. Рабінович. – [3-є вид. зі змін. і доповн.]. – К. : ІСДО, 1995. – 172 с.
  12. Ронжин В. Н. О понятии и системе принципов социалистического права / В. Н. Ронжин // Вестник МГУ. – Сер.11. Право. – 1977. –№ 2. – С. 32-36.
  13. Уржинский К. П. К вопросу о принципах правового регулирования общественных отношений / К. П. Уржинский // Правоведение. – 1968. – № 3. – С. 123-126.
  14. Штринёва Т. И. Современные принципы трудового права Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 / Штринёва Татьяна Ивановна. – СПб., 2001. – 160 с.